

Prof. dr habil. Adam Sulikowski
Profesor zwyczajny
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja pracy doktorskiej Naoda Ghiorgisa zatytułowanej „The Legal Interpretation of Solidarity in International Energy Relations”.

Wstęp

Zgodnie z powszechnie obowiązującymi przepisami prawa oraz przepisami wewnętrznymi Uniwersytetu SWPS niniejsza recenzja pracy doktorskiej będzie zawierała następujące elementy:

Ocena stosowności problematyki oraz istotności tematu pracy,
Ocena struktury pracy doktorskiej oraz informacje dotyczące jej elementów,
Ocena wykorzystanej literatury i źródeł cytowanych w pracy,
Wskazanie oraz ocena celów pracy określonych przez autora,
Ocena wyników przeprowadzonych badań,
Stwierdzenie, czy praca doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
Stwierdzenie, czy praca doktorska odzwierciedla wiedzę teoretyczną oraz kompetencje kandydata niezbędne do ubiegania się o stopień doktora,
Wniosek uwzględniający jasne stwierdzenie, czy recenzowana praca spełnia prawne kryteria dla prac doktorskich.

Ocena stosowności problematyki oraz istotności tematu pracy

Niewątpliwie recenzowana praca porusza bardzo aktualne oraz istotne problemy nie tylko w kontekście nauk prawnych, ale również praktyki międzynarodowych czynności prawnych. Rola międzynarodowych regulacji energetycznych nieustannie rośnie. Problemy związane z pandemią COVID-19, konflikty zbrojne oraz globalne zmiany klimatu wymuszają uzgodnienie i wdrożenie nowych przepisów, których aksjologiczną podstawą musi być solidarność i wzajemna lojalność poszczególnych uczestników rynku obrotu energią. W związku z tym temat rozprawy został wybrany

przez autora odpowiednio. Aby ubiegać się o stopień doktora na uniwersytecie w rygorze polskiego prawa, kandydat powinien opracować temat związany z realnym problemem, dla którego nie istnieją obecnie rozwiązania uznawane za wystarczające. Bez wątpienia tematyka wybrana przez Naoda Ghiorgisa zaspokaja te kryteria. Ze względu na dynamicznie zmieniającą się sytuację społeczną dotychczasowo wdrożone środki w dziedzinie międzynarodowych relacji energetycznych szybko okazują się przestarzałe i niedostateczne. Niezbędne jest ich nieustanne analizowanie, ocenianie pod względem funkcjonalnym, a także wysuwanie propozycji zmian. Solidarność jako wartość nabiera coraz większego znaczenia w tworzeniu przepisów, przekształcając się – jak trafnie zauważa autor – z konstruktu ideologicznego w praktyczny instrument europejskiej polityki. Zdecydowanie doceniam wybór takiego tematu pracy. Dokonany przez autora wybór umożliwił mu napisanie pracy doktorskiej, która spełnia kryteria ustawowe, a przede wszystkim jest oryginalnym i nowatorskim wkładem w dyskurs prawny.

Ocena struktury pracy doktorskiej oraz informacje dotyczące jej elementów.

Oczywistym jest, że dyskursy w ramach szeroko pojętych nauk społecznych, w tym prawoznawstwa jako dyscypliny, wyznaczają reguły związane z budową prac doktorskich i podziałem ich treści. Łatwe w czytaniu, pragmatycznie użyteczne i dobrze przyswajalne dla czytelnika teksty prawne oraz monografie muszą uwzględniać konkretne elementy strukturalne. Tego rodzaju prace powinny zawierać wstęp uzasadniający wybór tematu i dziedziny badań, określający cel pracy oraz prezentujący zastosowane metody i ścieżki prowadzące do przyszłych konkluzji. Rozdział pierwszy powinien zawierać zarys historyczny lub analizy konceptualne. Z kolei w dalszej części pracy nie powinno zabraknąć bardziej szczegółowych rozważań, uwag *de lege ferenda* i *de sententia ferenda*. Ostatnia część powinna zawierać wnioski i syntezę. W mojej opinii recenzowana praca spełnia wszystkie kryteria strukturalne. Składa się ze wstępu oraz pięciu rozdziałów, z których ostatni zawiera wnioski oraz syntezę przeprowadzonych badań. Ułożenie rozdziałów jest prawidłowe i nie budzi żadnych wątpiwości. Proporcje poszczególnych części pracy są zgodne z normami wyznaczanymi przez dyskurs. W związku z tym moja ocena struktury pracy jest całkowicie pozytywna.

Ocena wykorzystanej literatury i źródeł cytowanych w pracy.

Literatura i Źródła wykorzystane w pracy doktorskiej powinny odpowiadać koncepcji dysertacji. W przypadku prac z zakresu prawa należy zachować pewną równowagę między cytatami z literatury teoretycznej i dogmatycznej, jak również egzegezą tekstów prawnych i cytowaniem orzecznictwa. Rzecz jasna proporcje stosowania poszczególnych źródeł zależą od subdyscypliny, w której mieści się praca, a przede wszystkim – od celu badawczego. W przypadku recenzowanej pracy moja ocena wykorzystania literatury jest zasadniczo pozytywna. Z racji bycia filozofem prawa mam tendencję do patrzenia przez pryzmat mojego zawodu, dlatego zazwyczaj oczekuję rozległego wykorzystania literatury filozoficznej i teoretycznej. Niestety autor bardzo oszczędnie sięga po tego rodzaju źródła. Na kilku stronach dysertacji omawia on poglądy autorów tak różnorodnych jak przedstawiciel miękkiego pozytywizmu, H.L.A. Hart, klasyk teorii prawa naturalnego, J. Finnis, czy reprezentanci nurtu realizmu prawniczego. Praca poświęcona solidarności na pewno zyskałaby na bardziej dogłębnym poruszeniu myśli filozoficznej. Autorzy tacy jak Leon Duguit, Emile Durkheim, czy, bardziej współcześnie, Richard Rorty, pisali o solidarności znacznie więcej niż cytowany w recenzowanej monografii Hartor Holmes. Pominięcie filozofów i teoretyków skupiających się na solidarności oraz zastąpienie ich rozważań raczej powierzchownymi odniesieniami do rozmaitych trendów w teorii prawa uważam za największy mankament pracy. Rzecz jasna nie jest to powód do jej dyskwalifikacji. Tematem ocenianej pracy nie jest filozofia prawa, niemniej pisanie o zastosowaniu solidarności w prawie bez obszernych odniesień do myśli filozoficznej poważnie ogranicza wartość naukową dysertacji. Natomiast zdecydowanie doceniam wykorzystanie literatury poświęconej dogmatyce prawa międzynarodowego i europejskiego oraz sięganie do źródeł w postaci aktów normatywnych, aktów prawa miękkiego i orzecznictwa.

Ocena celów pracy określonych przez autora.

W ocenianej pracy autor wyznaczył szereg celów badawczych. Pierwszym jest analiza etymologii oraz genealogii koncepcji solidarności. Drugim – analiza implikacji prawnych solidarności w różnych systemach normatywnych. Trzeci (najważniejszy) cel dotyczy krytycznej analizy roli odgrywanej przez solidarność, rozumianą jako zasada międzynarodowych ram prawa i polityki, w kształtowaniu międzynarodowych relacji energetycznych. Niemniej, w opinii autora, podstawowym celem pragmatycznym oraz wartością dodaną pracy jest przedstawienie operacyjnego rozumienia solidarności energetycznej, które umożliwia jej skuteczne wykorzystanie przy formułowaniu i wdrażaniu międzynarodowego prawa oraz polityki energetycznej. W ujęciu ogólnym dobór celów pracy oceniam pozytywnie. Osobiście, jako krytyk prawa i przedstawiciel filozoficznej lewicy, wśród

celów pracy chętnie widziałbym demystyfikację pewnych procesów oraz emancypacyjny wpływ na świadomość społeczną. Niemniej nie mogę stawiać takich oczekiwań wobec autora. Chociaż wyznaczone cele oceniam wysoko, to już ich realizację – nie w pełni pozytywnie. Z uwagi na raczej powierzchowną wiedzę autora na temat literatury filozoficznej w pracy poniekąd brakuje równowagi. Cele bezpośrednio powiązane z analizą prawa zostały osiągnięte, jednak wnioski teoretyczne, etymologiczne i genealogiczne są poniekąd niezadowolające.

Ocena wyników przeprowadzonych badań.

Jak zaznaczyłem wcześniej, nie mam zasadniczych zastrzeżeń co do czysto prawnych badań przeprowadzonych przez autora na potrzeby dysertacji. Jego rozeznanie w literaturze poświęconej europejskiej polityce oraz wiedza z zakresu aktów prawnych i orzecznictwa są bez zarzutu. Natomiast realizacja badań teoretycznych związanych z etymologią i genealogią solidarności może budzić pewne zastrzeżenia. Niemniej moja ocena pod kątem tego kryterium jest pozytywna.

Stwierdzenie, czy praca doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Zgodnie z polską ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce kandydat ubiegający się o stopień doktora musi niezależnie i w oryginalny sposób rozwiązać problem naukowy poprzez napisanie dysertacji. W naukach prawnych (o ile słowo „nauka” jest odpowiednie dla dochodzeń w dziedzinie prawa) za rozwiązanie problemu naukowego zazwyczaj uważa się przekonującą krytykę dominujących dotychczas teorii, krytykę regulacji, propozycję nowych klasyfikacji oraz najczęściej – sformułowanie propozycji zmiany prawa lub rewizji orzecznictwa. Rzecz jasna powyższa lista nie jest wyczerpująca. Jak już wspomniałem, w opinii autora najważniejszym celem pragmatycznym pracy jest przedstawienie operacyjnego rozumienia solidarności energetycznej, które umożliwia jej skuteczne wykorzystanie przy formułowaniu i wdrażaniu międzynarodowego prawa oraz polityki energetycznej. Bez wątpliwości autor, który zgodnie z moją wiedzą nie jest specjalistą w dziedzinie relacji energetycznych, osiągnął ten cel. W mojej opinii takie osiągnięcie jest wystarczające do uznania za niezależne rozwiązanie problemu naukowego w rozumieniu ww. ustawy. Tym samym moja ocena spełnienia tego kryterium jest wyraźnie pozytywna.

Stwierdzenie, czy praca doktorska odzwierciedla wiedzę teoretyczną oraz kompetencje kandydata niezbędne do ubiegania się o stopień doktora.

Bez wątpliwości treść pracy może powiedzieć wiele o samym autorze. Recenzowana dysertacja jest niewątpliwie dojrzałym studium prezentującym dobre przygotowanie autora do pracy naukowej, jak również jego wysokie kompetencje badawcze. Autor wyraźnie nie jest zagorzałym filozofem prawa, a koncentruje się na bardziej konkretnych wymiarach prawa. Dlatego też bardzo doceniam jego rozeznanie w treści prawa i dominujących metodach jego interpretacji. Nieco słabiej oceniam autora w kategorii teoretyka potrafiącego prowadzić dyskurs prawny i wysnuwać oryginalne wnioski o bardziej ogólnym i abstrakcyjnym charakterze. Natomiast jestem przekonany, że wiedza i kompetencje autora ocenianej monografii są wystarczające do ubiegania się o stopień doktora.

Wniosek

Moja ocena recenzowanej monografii jest jednoznacznie pozytywna. Zdecydowanie wnoszę o dopuszczenie autora do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Adam Polkowski